

תמיכה בספרים לשנת תשפ"ג

השנה תמך המרכז בהוצאתם לאור של שישה ספרים העוסקים בחקר האישה ביהדות:

במסגרת תחרות ספרים שעורך המרכז מדי שנה לכתבי-יד שעתידיים לראות אור בקרוב, זכו בפרס הראשון לספר הטוב לשנה זו שני ספרים:

1. ספרה של ד"ר סימה זלצברג בלאק, **הן עדיין יושבות ותופרות: מעולמן של נשות חסידות תולדות אהרן**, שעתידי להתפרסם בהוצאת מוסד ביאליק.

הספר מציג עבודת מחקר מעמיקה, מקורית, ייחודית וחדשנית, על נשים מאחת ה"חצרות" הבדלניות, הקנאיות, והסגורות ביותר, חסידות תולדות אהרן. מדובר בעיבוד של עבודת דוקטור המושתתת על עבודת שדה רבת שנים בקרב בנות הקהילה בשכונת מאה שערים ובסביבותיה. הספר פותח בהצגת הרקע ההיסטורי של חסידות תולדות אהרן וההקשר הדתי-חברתי שבו היא מתקיימת. המחברת מתארת את תהליך הכניסה המאתגר שעברה כדי לרכוש את אמונם של חברות וחברי הקהילה שראיינה. תיאור תהליך הכניסה נושא משמעות מחקרית רבה כשלעצמו: הוא מספק תובנות על יחסי הכוחות בין גברים לנשים בקהילה, על ההיררכיה בחברת הנשים, ועל דמויות מפתח נשיות. יתרה מכך, הוא מציע ערוצים מתודולוגיים לחקר נשים בקבוצות שמרניות וסגורות. המשכו של כתב היד מציג את הפירות המחקריים שהניבה עבודת השדה, המתמקדים בשלושה עולמות תוכן מרכזיים: חינוך והשכלתן של הנשים, הופעתן החיצונית ותהליך ההשתדכות שלהן. הספר נחתם בניתוח מגמות של שינוי בעולמן של הנשים. התוצאה היא אתנוגרפיה עשירה ומרתקת של חברת נשים מקהילה חסידית שמרנית במיוחד, הנוגעת בסוגיות שכמעט לא זכו עד כה להתייחסות מחקרית מעמיקה. כך, לדוגמה, נחשפים בספר הערוצים השונים דרכם רוכשות הבנות השכלה מיניית בעולם בו מתקיימות הפרדה מגדרית כמעט מוחלטת, והדרה מחומרי קריאה "חילוניים" ומן התקשורת המקוונת. הספר עוסק גם בהתמודדות הנשים עם גדרי הצניעות המחמירים ובמיוחד עם הדרישה לגלח לחלוטין את שער הראש למחרת ליל הכלולות, בעולם בו הצניעות היא ערך מרכזי ומדד לאיכות האישה; בהתנסויות הבנות בתהליך ההשתדכות – בעולם בו הוריהן משדכים אותן כבר בגיל 17–18 כמעט בלא שיהיה להן חופש בבחירת בן הזוג. ניתוח סוגיות אלה ואחרות חושף בפני הקורא מנעד רחב של קולות נשיים – שמרניים וחתרניים כאחד – המעידים כי גם ב"שחור הכי שחור", קיימת חברה נשית מורכבת ומגוונת. תרומתו המרכזית של כתב היד נעוצה אפוא, בראש ובראשונה, בפתירת צוהר לעולמן האינטימי של נשים מקבוצה חסידית קנאית, מבעד למסך תיאולוגי אידיאולוגי, ובהבאת קולן האותנטי.

2. ספרה של ד"ר טלי בוסקילה, **ראשית החיים בחברה היהודית העות'מאנית: פוריות, לידה וילדות בקהילות היהודיות במזרח התיכון הטרומ-מודרני**, שעתידי להתפרסם בהוצאת זלמן שז"ר.

הספר מתחקה אחר התהליכים והפעולות שנלוו להריון וללידה, ובוחן את המסגרת המשפחתית בה גדלו ילדים יהודיים בשנות חייהם הראשונות, במזרח התיכון העות'מאני. הוא מבוסס על מגוון רחב ביותר של מקורות ראשוניים בדפוס ובכ"י: ספרות הלכתית ורפואית, חיבורי פרשנות ומוסר, נוסחי סגולות, רומנסות ופתגמים, פרקי זיכרונות, רישומי הפרוטוקולים של בתי הדין השרעיים ודיווחי נוסעים, לצד ספרות המחקר הרלוונטית העוסקת ביהודים ובאוכלוסיית הרוב המוסלמית. פרקי הספר פורסים בפני הקוראים את הכמיהה לילדים, הניסיונות והמאמצים שנעשו להשגת ההריון המיוחל, הסכנות וקשיי הלידה, והשנים הראשונות לחיי הפעוטות, על רגעי החרדה המשברים והשמחה, שנכללו בשגרת היום יום של משפחות יהודיות. כל אלו תוארו ונותחו בפרוטרוט, תוך התייחסות ליחסי גומלין בין-תרבותיים

ולהתפתחויות פנים-יהודיות. הדיון בנושאים אלו אפשר לבחון סוגיות הקשורות בתפקידים מגדריים, ביחסי כוח חברתיים ומקצועיים, במנגנוני העברת ידע דתי ורפואי, וביחסי הגומלין שבין יהודים וסביבתם.

החיבור מורכב משלושה שערים העוקבים אחר התהוות התא המשפחתי, מהרצון להתעברות ואופני הטיפול בבעיות פוריות, דרך חודשי ההיריון והלידה ועד לשנים הראשונות לחיי הפעוטות. הדיון מסתיים עם תום תקופת הילדות המוקדמת, סביב גילאי חמש או שש, אז החלו ילדים להשתלב בחברת המבוגרים.

מלבד תרומה לחקר חיי נשים, משפחה וילדות, לממצאי המחקר חשיבות רבה ליצירת תמונה היסטורית מלאה, עשירה ורב-ממדית, של החברה היהודית העות'מאנית במזרח התיכון הטרור-מודרני. בחינת התא המשפחתי מאפשרת את ההשוואה בין הבניות תרבותיות ודרישות נורמטיביות, למציאות דינמית, שהייתה פעמים רבות מורכבת מתפיסות סותרות ומושגות על מערכות ערכים מקבילות. התבוננות בחיי יום יום של משפחות, בימי שיגרה ובחגיגות והטקסים שנשזרו בהם, מלמדת על מנגנוני ההפנמה, הניכוס והיצירה של משאבים תרבותיים, ועל חדירות הגבולות החברתיים בין גברים ונשים ובין יהודים ומוסלמים.

בפרס השני זכה ספרן של פרופ' רונית עיר-שי וד"ר תניא-ציון וולדקס **"Holy Rebellion": Religious Feminism and the Transformation of Judaism and Women's Rights in Israel**, שעתיד להתפרסם בהוצאת אוניברסיטת ברנדייס.

הספר מציע ניתוח מעמיק של הפמיניזם הציוני-דתי לאור התהליכים החברתיים, החינוכיים והדתיים אשר מתרחשים בחברה הדתית בישראל במהלך שלושת העשורים האחרונים, ומאמציהן של פמיניסטיות דתיות לקדם אג'נדה של שוויון מגדרי בתוך העולם הדתי. הספר משלב בין מחקר סוציולוגי למחקר תיאולוגי-הלכתי, וטענתו העיקרית נוגעת ליחסים הדינמיים בין החברתי לתרבותי-הלכתי ולמשפטי, על בסיס התיאוריה של רוברט קובר – "נומוס ונראטיב". כלומר, גישה של בין-תחומיות הינה חלק מייחודו התיאורטי והמתודולוגי של הספר.

הספר חוקר לעומק את הפמיניזם הציוני-דתי בהקשרים קהילתיים ולאומיים רחבים: ראשית, הוא מציע ניתוח מפורט של הביקורות על החברה והמסורת היהודית-אורתודוקסית כמו גם מבט רחב על ההישגים של תנועה זו, לאור הביקורות שנטמעו אט אט בנראטיב (תרבות) ובנומוס (חוק) הדתיים. הספר ממסגר זירות מרכזיות של אקטיביזם כמאבק על "בתים" קולקטיביים: בית המדרש, בית הכנסת, בית הדין, הבית הלאומי והבית הפרטי (הגוף, המשפחה), כמו גם מסמך "בתים" אלטרנטיביים (המרחב הוירטואלי, האומנותי והציבורי). שנית, הוא מציע ניתוח של תגובת הנגד (הבק-לש) לפמיניזם הדתי, ומזהה את המכניזמים התיאולוגיים והשיחיים המניעים את המתקפה הדתית השמרנית האי-ליברלית כנגד שוויון מגדרי. שלישי, הספר דן בתפקיד הסבוך של מוסדות המדינה, ובמיוחד בתי המשפט, בקידום או עיכוב הטמעת שוויון מגדרי בחברה הדתית ובהשלכות לחברה הישראלית כולה. בהקשר זה, מציע הספר מודל תיאורטי חדש ("מבחן בשלות הנרטיב" ו"מבחן הכבוד") שיכולים לשמש כלי ניתוח ופעולה כאשר מבקשים להאזין לקולות של המיעוט בתוך המיעוט במרחב דמוקרטי רב-תרבותי. תרומתו הייחודית של הספר למדעי הרוח והיהדות היא בעיקר בנייתו המהלכים המאפשרים ליברליזציה של העולם הדתי, כמו גם תגובות הנגד למגמות אלה.

בנוסף, ספרים נוספים העוסקים בחקר האישה ביהדות זכו בתמיכת המרכז:

1. ד"ר תמר שכטר, **זובב שפתי שותקות: עיונים בקובץ "חברות בקיבוץ"**.
2. ד"ר יסכה זימרן, **שבט אחים: מאבקי אחים ואחיות במקרא**.
3. פרופ' שמואל פיינר, **פלורנטיין** (רומן מאת דורותיאה מנלסון, תרגום ועריכה מדעית).

